

The background of the entire page is a photograph of a person standing in a field of tall grass, with their arms raised in a gesture of praise or prayer. The person is silhouetted against a bright, golden sunset sky with scattered clouds. The sun is low on the horizon, creating a strong backlight effect.

DE
MISSIONAIRE
PAROCHIE

ALS GOD RENOVEERT

BOEKJE BIJ DE CURSUS
MUZIEK EN LITURGIE
IN DE MISSIONAIRE PAROCHIE

VOORWOORD

MGR. LIESEN

Met het visioen van een missionaire Kerk voor ogen roept paus Franciscus op tot een 'pastorale bekering'. Die bekering betreft instituten en praktijken in de Kerk, en zeker niet in de laatste plaats ook ons zelf. Bekering voor gedoopten betekent een ommekeer, een terugkeer naar het oorspronkelijke, de eigenlijke betekenis, de oorspronkelijke bedoeling, om zo goed mogelijk trouw te zijn aan en mee te werken met de missie van de Oorsprong, Jezus Christus. Dat geldt ook voor de muziek in de liturgie of eredienst van de Kerk. De beweging naar een missionaire Kerk is in zichzelf al een 'bekerings', een terugkeer naar de oorspronkelijke opdracht aan iedereen om, met de woorden van paus Franciscus, 'de vreugde van het evangelie' te verkondigen. Zingen is zo belangrijk in het versterken en uitdragen van het geloof, dat veel parochies de muziek in de liturgie opnieuw tegen het licht willen houden van een missionaire Kerk.

Het verlangen naar zang die past in een missionaire Kerk geeft de kans om wat we zingen opnieuw te toetsen aan

twee vragen. Sluiten onze gezangen aan bij de liturgie, zoals de missie van de Kerk dat vraagt, juist om Gods werking en ons antwoord zo krachtig mogelijk te beleven? En hoe kunnen we mensen die niet of minder vertrouwd zijn met de liturgie in het zingen helpen de ontmoeting met God die in de liturgie plaatsvindt te ervaren en zich aan Hem toe te vertrouwen?

De cursus 'Muziek en liturgie in de missionaire parochie' is een gids voor iedereen die met liturgische muziek bezig is en verlangt naar een vernieuwing in een missionaire geest. De nodige voorbeelden en suggesties worden gegeven. Maar vooral helpt de cursus de betekenis van de liturgie van binnen uit te begrijpen en te groeien in een *sensus Ecclesiae*, een innerlijk aanvoelen en beleven van wat de Kerk met de liturgie bedoelt. Met dit begrip kunnen we als volwassen gelovigen opnieuw de zang en muziek uittesten die in onze tijd en ons deel van de wereld het beste laten ervaren hoe God ons in de eredienst van zijn Kerk tegemoet treedt en wij Hem met overgave mogen ontvangen.

BIJEENKOMST 1: DE MUZIKALE GEBEDSLEIDER

WELKOM EN KORTE KENNISMAKING

Zang en gebed 5-10 minuten

Video: De muzikale gebedsleider

<https://youtu.be/gmbJALXwFUI>

Achterin je boekje vind je ruimte om aantekeningen te maken.

Korte pauze

GESPREKSVRAGEN

1. Bid ik weleens? Hoe bid ik?
2. Heb ik God weleens ervaren? Op welke manier?
3. Hoe brengt mijn manier van bidden/zingen/muziek maken anderen tot gebed?

Afsluiting met zang en gebed (10 minuten)

Mededelingen

Om thuis rustig door te lezen:

1. WAAROM VIEREN WE EIGENLIJK DE LITURGIE, WAAROM VIEREN WE DE MIS? WAAR GAAT HET OM?

Liturgie is vóór alles een ontmoeting. Niet alleen een ontmoeting tussen mensen die samen iets vieren. Het is vooral een ontmoeting tussen God en jou. Door mens te worden is God tastbaar, aanraakbaar, ervaarbaar geworden. Tweeduizend jaar geleden liep de mensgeworden Zoon van God op aarde rond. Hij zag mensen, sprak met hen, luisterde naar ze, raakte ze aan. Er vond ontmoeting plaats. Jezus at bij mensen thuis, vergaf mensen hun zonden, legde aan zieken de handen op en genas hen. En uiteindelijk gaf Hij zijn leven voor ons aan het kruis. De avond vóór zijn lijden en dood, was Hij samen met zijn leerlingen bij een maaltijd, brak brood, deelde de beker en zei hun: Neemt, eet, drinkt, dit is mijn Lichaam, dit is mijn Bloed, blijft dit doen om Mij te gedenken. Op de avond na zijn verrijzenis breekt Hij opnieuw met twee leerlingen het brood... en zij herkennen Hem. Zo werkt de liturgie, dat is wat we vieren in de mis, zo werken alle sacramenten - die tekenen (brood, wijn, water, olie) die Gods verlossend handelen aanduiden en tot stand brengen. Door zo'n sacrament zijn we, tweeduizend jaar later, weer helemaal terug in het uur, waarop Jezus ons tot het einde toe liefheeft, zijn lichaam geeft, zijn bloed vergiet om ons van alle zelfgenoegzaamheid en zonde los te maken. Een bekende paus uit de vijfde eeuw, Leo de Grote, zegt het zo: "wat (destijds op aarde) zichtbaar was in onze Verlosser, is overgegaan in zijn sacramenten" (H. Leo de Grote, Preek 74,2). We vieren de liturgie, we vieren de mis om diezelfde Heer opnieuw te ontmoeten, ons door hem te laten aanraken en vrij maken. Daar gaat het om. Want Hij is niet dood, maar verzezen en levend. **Liturgie is ontmoeting, vandaag, met de levende Heer.**

2. WAT WORDT ER IN DE VIERING VAN MIJ VERWACHT ALS MUSICUS, ALS ZANGER IN HET KOOR?

Ik zou eerst een andere vraag willen stellen: waarom zing ik, waarom maak ik muziek in de kerk? Wat motiveert mij? Wat doet het met mij? We hebben allemaal een eigen verhaal. En dat verhaal, is het verhaal van God met ons, met mij. Iets trok je aan, iets heeft je misschien geraakt en je ertoe gebracht om te zingen, om te spelen tijdens zo'n viering in de kerk. En vaak genoeg wordt er opnieuw een snaar geraakt als we zingen of spelen. Dat is iets van het hart, maar ook iets lichamelijks: die tranen die lichtjes in je ogen branden, die brok in je keel, dat kippenvel... Hij is daar, opnieuw, Hij spreekt je zachtjes toe, raakt je aan. Wanneer we ons dat bewust worden -... Hij is hier, het is de Heer... - dan is Gods Geest in ons aan het werk. Die Geest brengt ons Jezus in herinnering, die maakt wat ooit, tweeduizend jaar geleden op aarde gebeurde, weer tastbaar, ervaarbaar. Soms ervaar je dat heel sterk - dat is wat je vaak terughooft van mensen die bijvoorbeeld een Alpha-

cursus hebben gevolgd: de ervaring dat Gods Geest, opnieuw, in je wordt uitgestort, dat je Gods liefde heel sterk ervaart. Soms is het maar heel bescheiden, zo'n kleine 'knipoog van boven', een lichtje dat de hele dag bij je blijft en dat je doet zeggen: Lieve Heer, dankjewel, dat Je bij me bent... En daar gaat het om, die persoonlijke ontmoeting met Jezus, met de Heer die leeft... die persoonlijke relatie met Hem... dat je zachtjes zijn stem verstaat, dat je door de dag heen tegen Hem spreekt,... dat je ogen Hem steeds weer zoeken, dat je zijn liefdevolle blik voelt en je je gezien en diep geliefd weet... Persoonlijke ontmoeting, die eenvoudige, maar echte persoonlijke relatie met de levende Heer... bijna alsof we, tweeduizend jaar geleden, naast Hem lopen, zijn blik, zijn hand voelen, naar Hem luisteren en met Hem praten...

Om die persoonlijke ontmoeting gaat het in de liturgieviering. Naar die persoonlijke ontmoeting leiden wij, biddend, zingend en spelend, onze broers en zussen die in de kerk zitten en meezingen. Als zangers en muzikanten oefenen we een echt 'liturgisch dienstwerk' (SC 29) uit, we zijn muzikale gebedsleiders. Maar hoe kunnen we anderen naar die ontmoeting met de Heer toeleiden, als we zelf Hem nog nooit hebben ontmoet? Hoe kunnen we anderen met de levende Heer in contact brengen, als we zelf helemaal geen relatie met Hem onderhouden? **Je kunt alleen leiden naar wie je zelf hebt ontmoet.** Je kunt anderen alleen in contact brengen met iemand met wie je zelf al een relatie hebt. Goed zingen, goed ons instrument bespelen is uiteraard belangrijk. Maar belangrijker is misschien nog, dat we zelf bidden en investeren in onze relatie met Hem. Biddend zingen, biddend spelen. Dan wordt muziek en zang een echt gebed, dat anderen meeneemt naar Hem.

3. DAT KLINTK ALLEMAAL MOOI, MAAR NU HEEL CONCREET: HOE PAK IK DIT AAN MET MIJN KOOR? DIE ZIJN GEWOON GEWEND OM TE ZINGEN, EN DAN KOM IK INEENS MET DE BOODSCHAP DAT ZE VOORAL MUZIKALE GEBEDSLEIDERS MOETEN ZIJN... GAAN ZE DAT SNAPPEN? HOE LEG IK DAT UIT? EN WAAR BEGIN IK? STOPPEN WE DAN MET REPETEREN EN WORDEN WE EEN SOORT GEBEDSGROEP? HOE GAAT DAT IN ZIJN WERK?

Ook dit is onderdeel van muzikaal leiderschap. Wanneer je mensen - bijvoorbeeld je medewerkers - wilt meenemen in een project, moet je ze in staat stellen om dat stap voor stap te doen. In Frankrijk zeggen ze: je kunt een wortel, een peentje, niet sneller laten groeien door eraan te trekken. Het gaat dus om een groeiproces. Om dat proces goed aan te gaan, moeten we allereerst weten waar we (zo ongeveer) uit willen komen. Vervolgens moeten we goed kijken waar de mensen die we willen meenemen, op dit moment staan. Ten slotte zullen we dan de verschillende stappen moeten bepalen die ons in staat stellen om samen bij het gestelde einddoel te komen. In dit geval is ons einddoel: mensen bij de Heer brengen door a) een goede muziekkeuze en b) het biddend en goed 'uitvoeren' van de zang en muziek tijdens de vieringen. Want: liturgie is ontmoeting met de levende Heer. Als muzikale leiders hebben wij dus als taak: **neem mensen mee naar die ontmoeting vanaf waar ze zijn**. De koorleden en musici afhalen waar ze staan. Dat betekent: herder, ken je schapen. Vraag je af: wie zijn

ze, wat doen ze in hun dagelijks leven, zijn ze getrouwd, hebben ze kinderen, is iemand alleenstaand? Maak ze geestelijk mondig, leer ze praten over wat ze innerlijk beleven wanneer ze zingen of musiceren. Leer ze praten over God, leer ze praten met God. Leer om samen te luisteren: waar spreekt God in de muziek die we maken, waar spreekt Hij sowieso in jouw leven? Duik samen, meer en meer, de liturgie in. Leg uit wat liturgie eigenlijk is, hoe teksten en liederen 'liturgisch werken'. Bid samen. Begin iedere repetitie bijvoorbeeld met 'vijf minuten tijd voor God': een gebed, een biddend gezongen lied, een klein puntje uit het evangelie van komende zondag, een 'kleine liturgische high light'. Maak gemeenschap. Broederlijkheid, zusterlijkheid, vriendschap. Doe misschien samen een Alpha Cursus of een ander traject. Maar kijk steeds: wat is het volgende stapje. En laat ze zelf kleine stapjes zetten in leiderschap - prikkel ze, zodat ze zich vragen gaan stellen...: bid ik eigenlijk zelf, wat betekent 'liturgie' voor mij, waarom zing of speel ik, heb ik God ontmoet? Nogmaals: het is een groeiproces. Trek er gerust 10 jaar voor uit. Een groeiproces, waarbij de ene zaait, de ander het geplante zaad met water begiet en let op voldoende beschutting, maar waarbij God de groei mogelijk maakt, de wasdom geeft. Het is in beginsel en uiteindelijk, Zijn proces, Zijn 'project' - wij moeten vooral niet teveel in de weg lopen. En... worden we dan een gebedsgroep die zingt? Nee, waarschijnlijk niet. Maar wel een 'muziekgroep' die bidt en anderen door gebed leidt naar de ontmoeting met de levende Heer.

BIJEENKOMST 2: DE STRUCTUUR VAN DE LITURGIE

WELKOM EN KORTE INTRO

Zang en gebed 5-10 minuten

Video: De structuur van de liturgie

<https://youtu.be/Z3aaSpEptFo>

Achterin je boekje vind je ruimte om aantekeningen te maken.

Korte pauze

GESPREKSVRAGEN

1. Wat was voor mij een eye opener? Heb ik iets nieuws geleerd?
2. Hoe ervaar je dat zelf, actief deelnemen aan de liturgie?
3. In de video wordt gesproken over verschillende 'schakeringen' in het gebed (dankzegging, lofprijzing, vragend gebed, aanbidding, stil gebed). Hoe bid jij tijdens de liturgie?

Afsluiting met zang en gebed

Mededelingen

Om thuis rustig door te lezen:

1. WAT MAAKT NOU DAT MUZIEK LITURGISCH IS? WAAROM PAST BIJ DEZE ZONDAG NU JUIST DIT LIED OP DIT SPECIFIEKE MOMENT BETER DAN DAT ANDERE LIED?

Dat heeft te maken met de muzikale structuur van de liturgie. Iedere liturgische viering heeft namelijk op zichzelf al een opbouw, een structuur, waarvan de zang en muziek een onderdeel zijn.

... En wat is die structuur van de liturgie zelf?

Je zou die structuur min of meer samen kunnen vatten in de volgende zin: **in de liturgie loven en aanbidden wij de Vader door de Zoon in de Geest.**

a) In die zin valt meteen iets op. **De liturgie is in haar geheel gebed.** Liturgie is geen goed voorbereide en uitstekend uitgevoerde voorstelling of show, waarbij de priester, diaken of lector met de juiste intonatie een tekst voordraagt. Het is ook niet een gelegenheid om allerlei ethische boodschappen voor het voetlicht te brengen over hoe we als mensen een beter leven zouden moeten leiden. Natuurlijk kan een 'kunst van het vieren' (*ars celebrandi*) helpen, natuurlijk helpt de liturgie ons om betere mensen te worden. Maar daar gaat het in eerste instantie niet om. De viering van de liturgie is in eerste instantie gebed.

b) De volledige liturgie is dus **'Godgericht'**. Maar zij kent daarbij een hele specifieke **'gebedsrichting'**. Het liturgisch gebed is namelijk in zijn geheel gericht **tot de Vader** (dat zie je terug in bijna alle liturgische gebeden). De Vader is 'bron en einddoel' van de liturgie (CKK 1077). En wanneer wij ons liturgisch gebed tot de Vader richten, doen wij dat **door de Zoon**. Let er maar eens op: al onze gebeden eindigen wij altijd met de woorden 'door Christus onze Heer' / 'door onze Heer, Jezus Christus, uw Zoon.' ... De Vader, bron van ons gebed, heeft ons zijn Zoon gezonden als Heiland en Verlosser. In Hem heeft de Vader ons 'gezegend met elke geestelijke zegen' (Ef. 1, 3 - vgl. CKK 1077). De Zoon gaat van de Vader uit, wordt mens als wij, sterft en verrijst,

en is nu 'gezet aan de rechterhand van de Vader' (vgl. het Gloria) om onze voorspreker te zijn (vgl. Rom. 8, 34). De Vader zegent ons dus in zijn Zoon. En door de Zoon antwoorden wij op Gods zegen: door Christus onze Heer zegenen wij op onze beurt de Vader, die wij loven, danken en aanbidden. Maar dit liturgisch gebed verrichten wij **in de Geest**. Want wij weten niet eens hoe wij moeten bidden, maar de Geest zelf 'pleit voor ons met onuitsprekelijke verzuchtingen' (Rom. 8, 26). Gods Geest is de adem van ons gebed. Jezus zegt in het Johannesevangelie: 'de Helper, de Heilige Geest, die de Vader in mijn Naam zal zenden, Hij zal u alles leren en u alles in herinnering brengen wat Ik u gezegd heb' (Joh. 14, 26). De Geest brengt ons Jezus' woorden en daden in herinnering. De Geest brengt ons opnieuw in het 'uur van Jezus'... 'Jezus, die wist dat zijn uur gekomen was om uit deze wereld over te gaan naar de Vader en die de zijnen in de wereld bemind had, gaf hun een bewijs van zijn liefde tot het uiterste toe' (Joh. 13, 1). Dat uur waarop Jezus brood nam, het brak en aan zijn leerlingen gaf met de woorden: 'neemt, eet, dit is mijn lichaam dat voor u wordt overgeleverd - doet dit om Mij te gedenken' (vgl. Luc. 22, 19). De Heilige Geest brengt ons opnieuw in dat uur, Hij stelt het Christusmysterie opnieuw tegenwoordig en actualiseert het (vgl. CKK 1092). Daarom brengt het liturgisch 'gedenken' ons, op sacramentele wijze, opnieuw binnen in Jezus' uur, en wordt, telkens opnieuw, Christus' verlossing voor ons werkelijkheid.

En zo richten we in de liturgie dus ieder gebed **tot** de Vader **door** onze Heer, Jezus Christus, uw Zoon, die met U leeft en heerst, **in** de eenheid van de Heilige Geest, God, door alle eeuwen der eeuwen.'

c) Zoals we al hoorden, valt er nog meer 'structuur' in het liturgisch gebed te ontdekken. We zagen immers dat de Vader ons door de Zoon zegent, en dat wij op onze beurt door de Zoon de Vader zegenen. **Liturgisch gebed is** dus in eerste instantie een **'antwoord op Gods eerste woord'**, een 'terug-zegenen'. Dit betekent: eerst ontvangen en dan pas geven. Onze gave aan God is wat we eerst zelf hebben ontvangen - 'wij brengen aan uw verheven majesteit uit uw eigen giften en gaven dit zuiver offer, dit heilig offer, dit smetteloze offer, het heilig Brood... de Kelk van blijvend heil' (Eucharistisch Gebed I). God spreekt en handelt als eerste, **en ons antwoord is allereerst een luisteren** - immers, dat is Gods eerste gebod: 'hoor, Israël' (Mc. 12, 29; Deut. 6, 4). Stil zijn. Aandachtig luisteren. En dan pas volgt altijd ons antwoord. Maar ons antwoord is een woord dat God zelf ons geeft - want onze gave aan God is wat we eerst zelf hebben ontvangen. Zo antwoorden we na de eerste schriftlezing, in de mis, met Gods eigen woord dat we vinden in de antwoordspsalm. Dit woord maken we ons vervolgens eigen en wordt zo ons 'eigen' woord, wanneer we ons dan weer tot de Vader richten in een gebed - een oratie, het eucharistisch gebed... - dat de priester in onze naam tot de Vader richt en dat wij met ons 'Amen' be-amen.

d) En dan ontdekken we nóg meer 'structuur' in het liturgisch gebed. Want ons antwoord op Gods spreken en handelen aan ons kent verschillende 'kleuren' en 'schakeringen'. Verschillende manieren waarop wij God 'terugzeggen'. Daar is allereerst de **dankzegging** voor het goede dat God doet. En onze grootste liturgische dankzegging is de eucharistie (het Griekse 'eucharistia' betekent 'dankzegging'). Dat is wat Jezus zelf deed: de Vader danken. Die dankzegging is een antwoord op wat God *doet*. En zij kan ons nog tot een dieper niveau brengen: de **lofprijzing** van God om wie Hij *is*. Vervolgens kunnen die dankzegging en lofprijzing zich ontwikkelen tot een 'vurig vragen': het **smeekgebed**. Deze structuur van 1. danken of loven en vervolgens 2. vragen vinden we terug in iedere oratie (collectagebed, gebed over de offergaven, gebed na de communie), in het gebed van de gelovigen (de voorbede), maar ook op verschillende momenten in het grote eucharistisch gebed (de verschillende voorbeden voor de levende en overleden broeders en zusters). We zien dan steeds dat God de Vader eerst wordt gedankt om wat Hij in het verleden heeft *gedaan* ('God, Gij die 'dit of dat' hebt gedaan...') of dat God wordt geloofd om wie Hij *is* ('Almachtige, eeuwige God, Gij zijt het licht...'). Vervolgens wordt deze dankzegging of lofprijzing dan de 'grond voor ons vertrouwen', de reden om iets van Hem af te smeken ('doe nu ook 'dit of dat' voor ons', 'verlicht ook uw volk',...).

Maar dankzegging en lofprijzing leiden niet alleen de smeekbede in. Zij kunnen ons ook brengen tot een nog dieper antwoord op Gods spreken en handelen: de volle erkenning van wie God is en een volledige overgave aan Hem... de **aanbidding**. 'Wij loven U, wij prijzen en... aanbidden U' (vgl. Gloria). In zekere zin is de hele liturgie 'aanbidding': een erkenning van en overgave aan God'. Maar deze *volle* erkenning en overgave is een vorm van aanbidding die vaak samen gaat met een diepe stilte... 'wees stil en weet: Ik ben uw God' (Ps. 46, 11). Zo kent de liturgie dus een structuur van gelaagde schakeringen: de stilte van het luisteren brengt ons tot het antwoorden met Gods woord dat we ons in gebed 'eigen' maken, en dat zich vervolgens ontplooit in het danken en loven - deze dank en lof leiden doorgaans het smeekgebed in, maar voeren uiteindelijk ook opnieuw tot de stilte... de stilte namelijk van de overgave in de aanbidding. En elk van deze structurelementen - woord, antwoord, luisteren, danken, loven, smeken, aanbidden en stil zijn - kent zijn eigen plaats binnen de viering en vinden we dan ook te zijner tijd in de liturgie terug.

2. HOE KAN NU IEDEREEN HIERAAN MEEDOEN, ÁCTIEF DEELNEMEN AAN DE LITURGIEVIERING? OF IS DE LITURGIE EERDER IETS VAN DE PRIESTER, WAAR DE GEWONE GELOVIGEN VOORAL 'BIDDEND' BIJ AANWEZIG ZIJN?

Dat is nu precies de bedoeling: dat iedereen actief deelneemt aan de liturgie en aan de zang. En dat is méér dan

'biddend aanwezig zijn'. Het is 'biddend en zingend deelnemen'.

... Hoe werkt dat dan, 'biddend en zingend deelnemen'?

We hadden het zojuist over de gebedsrichting en over hoe wij ons gebed door Christus tot de Vader richten. Daar ligt ook de kern van de deelname. Het Tweede Vaticaans Concilie zegt: **'de liturgie is het handelen van de HELE Christus, Hoofd en ledematen'** (Constitutie over de heilige Liturgie, *Sacrosanctum Concilium* nr. 7; CKK 1136).

Dat beeld van de Kerk, waarin de gelovigen met Jezus verbonden zijn zoals de verschillende lichaamsdelen verbonden zijn met het hoofd, komt van de apostel Paulus. Hij zegt in de Eerste Brief aan de Korintiërs: 'Gij zijt het lichaam van Christus, en ieder van u is een lid van dit lichaam' (1 Kor. 12, 27). En in de Brief aan de Efeziërs staat: 'Alles heeft God onder zijn voeten gelegd, en Hemzelf, verheven boven alles, heeft Hij als Hoofd gegeven aan de Kerk, die zijn lichaam is' (Ef. 1,22-23).

We weten dat Jezus Christus de énige weg naar de Vader is. Wanneer wij dus in ons liturgisch gebed *tot de Vader* gaan, dan kunnen wij dat als gedoopten alleen maar doen *door de Zoon*, d.w.z. wanneer wij verbonden zijn met Christus. En dé manier waarop wij met Jezus verbonden zijn, is als 'ledematen van zijn ene Lichaam'. De liturgie is daarom ook het handelen van de HELE Christus, Hoofd en ledematen.

Door wie wordt de liturgie dus gevierd? Door de gemeenschap? Door de priester? Dat zijn halve antwoorden. Wie is dan dé handelende persoon in de liturgie? - Jezus Christus, de Hogepriester. Hij is de eerste 'liturg'. Maar Hij doet dat als als Hoofd, verbonden met ieder van ons, zijn ledematen. De hele gemeenschap, ieder van ons, is dus actief. In die zin delen wij allemaal in Jezus' priesterschap. We noemen dat het 'gemeenschappelijk' of 'algemeen' priesterschap van alle gedoopten. Daarom zijn alle gelovigen geroepen om actief deel te nemen aan de liturgie.

Maar wél in verbondenheid met het Hoofd. De gewijde priester viert de liturgie in de persoon van Christus, het Hoofd. Dat noemen we het gewijde of 'ambtelijk' priesterschap. Voor de hele liturgieviering geldt dus: **de actieve participatie staat centraal, naar ieders eigen rol.** Het gaat er dan ook om dat ieder uitsluitend en volledig datgene doet wat hem of haar toekomt (CKK 1144; *Sacrosanctum Concilium* 14, 28 en 114). De leek is geen priester, de priester geen leek. De lector is geen acoliet, de acoliet geen cantor, enz.

Door dus volledig en bewust onze eigen rol te vervullen (staan, zitten, lopen, knielen - luisteren, voorzingen, antwoorden, acclameren en meezingen) zal ieder van ons actief 'biddend en zingend *deel*nemen' aan de liturgie. Want ieder van ons is een onmisbaar deel van het HELE Lichaam van Christus dat, verbonden met het Hoofd en vervuld van de Geest, de Vader van hemel en aarde prijst (vgl. Luc. 10, 21).

3. HET GAAT ER DUS OM, DAT IK STEEDS ZÉLF ACTIEF EN BEWUST AAN DE VIERING DEELNEEM. WAAROM KAN IK DAN NIET MIJN EIGEN VIERING SAMENSTELLEN? DAN ZOU IK - OOK OP MUZIKAAL VLAK - DE VIERING VEEL MEER KUNNEN LATEN AANSLUITEN BIJ DE PLAATSELIJKE GEMEENSCHAP, BIJ MENSEN DIE MISSCHIEEN WEL 'VAN HEEL VER' KOMEN? DAT IS TOCH VEEL CREATIEVER EN ORIGINELER? DE EUCHARISTIE LIJKT VAAK TE LANGDRADIG EN EENTONIG, ZEKER VOOR HEN.

Het is inderdaad belangrijk dat de liturgie niet een 'ver-van-mijn-bed-show' wordt. Tegelijkertijd is de liturgie ons ook 'gegeven'. Ze wordt ons van oudsher aangereikt als een traditie van 2000 jaar, met haar wortels in het nog veel oudere jodendom. Enerzijds moet dus de mens van vandaag vanzelfsprekend in staat zijn die al zó oude liturgie in het heden te vieren. Anderzijds moet diezelfde hedendaagse mens zich ook in bepaalde mate verdiepen in deze rijke traditie om, terdege toegerust, 'liturgiefähig' te worden... 'in staat om liturgie te vieren'. Dat levert altijd een zeker spanningsveld op, waarbij de volgende, misschien prikkelende principes leidend mogen zijn:

1. **De liturgie is op voorhand gegeven**
2. **De liturgie is in principe gezongen**

De liturgie is op voorhand gegeven

Je gaat je dus eerst verdiepen in de liturgie, en je zet haar niet naar je hand. Je probeert veeleer 'met de liturgie mee te denken', haar 'van binnenuit te begrijpen'. Wat is de oorsprong, de zin en het doel van een bepaalde rite? Wat zijn gezangen die een rite op zich vormen, welke gezangen begeleiden een rite?

Zo is het belangrijk om bijvoorbeeld in grote lijnen de opbouw van de eucharistieviering te begrijpen. Die is opgebouwd uit twee grote delen, voorafgegaan door openingsriten en afgesloten door slotriten:

Openingsriten:

- intrede met (begeleidings)zang
- kruisteken en begroeting (evt. gevolgd door inleidend woord)
- boeteritus (schuldbelijdenis: 1. Ik belijd...; 2. Ontferm U over ons, Heer...; 3. Kyrie met tropen), steeds voorafgegaan door een gebedsstilte; of, op zondagen, de ritus van besprenkeling met wijwater als herinnering aan ons doopsel, met passend begeleidingsgezag
- Heer, ontferm U (Kyrie)
- Eer aan God (Gloria) op zondagen buiten advent en veertigdagentijd en op feestdagen
- collectagebed (altijd voorafgegaan door een gebeds-stilte na de uitnodiging 'Laat ons bidden')

1. Liturgie van het woord, die bestaat uit:

- eerste schriftlezing
- antwoordpsalm
- tweede schriftlezing (op zondagen en hoogfeesten)
- alleluia met vers begeleidt evangelieprocessie (in veertigdagentijd: acclamatie met vers)
- evangeliëlezing
- homilie (in ieder geval op zondagen en verplichte feestdagen)
- geloofsbelijdenis (op zondagen en hoogfeesten)
- gebed van de gelovigen (voorbede)

II. Eucharistische liturgie, die bestaat uit:

- bereiding van de gaven evt. met begeleidingszang (afgesloten door het gebed over de offergaven)
- eucharistisch gebed (prefatie, Heilig, vervolg eucharistisch gebed met o.m. de consecratie en eindigend met het 'Door Hem en met Hem en in Hem')
- communieritus (Onze Vader, gebed om vrede en vredeswens, broodbreking met als begeleidingszang het Lam Gods, communie-uitreiking met begeleidend gezang - bij voorkeur gevolgd door een tijd van 'gewijde stilte' -, afgesloten met gebed na de communie)

Slotriten:

- evt. mededelingen
- afsluitende zegen
- wegzending
- evt. een slotzang

Deze opbouw van de mis kun je niet eigenhandig aanpassen of veranderen, ook niet de teksten van de zgn. 'vaste gezangen' (Heer, ontferm U; Eer aan God; Heilig; Lam Gods).

De liturgie is in principe gezongen

In de lange traditie van de Kerk is de liturgie (bijv. de Eucharistie) in haar meest volledige vorm altijd een volledig *gezongen* viering (vgl. Instructie *Musicam Sacram* 1967, nrs. 27-28). Alle onderdelen, ook de gebeden en oraties, ja zelfs de lezingen (m.u.v. van de preek natuurlijk) zijn gezongen. Vieringen waarin niet gezongen wordt (zoals de zgn. 'stille' of 'gelezen mis') zijn dus uitzonderingen. Aangezien in principe de *hele* liturgie gezongen wordt, moet je dus goede redenen hebben om iets niet te zingen. In de hele liturgie zijn er daarom ook, strikt genomen, maar twee 'smaken': zang en 'gewijde' stilte (en die liggen in elkaars verlengde).

Mocht je toch, om goede redenen, minder willen zingen, dan moeten volgens het Missaal (vgl. *Algemene Inleiding* nr. 40) en de kerkelijke documenten (vgl. Instructie *Musicam Sacram* 1967, nrs. 29-31) bij voorkeur de volgende onderdelen gezongen worden, met deelname van het volk (let op, dit is misschien niet wat je verwacht...):

- alle 'dialogen', d.w.z. begroetingen en gebedsoproepen waarop het volk antwoordt (zoals bijv. het kruisteken, de begroeting, de dialoog bij de prefatie: 'De Heer zij met u - En met... Verhef uw hart
- Wij zijn... , het 'Door Hem en met Hem in en Hem...)
- alle acclamaties (zoals Woord van de Heer - Wij danken God; de acclamatie na de consecratie, enz.)
- de oraties door de priester (collectagebed, gebed over de offergaven, gebed na de communie)
- Onze Vader (met daaropvolgend gebed en Want van U is het koninkrijk...)
- in alle missen kunnen m.n. de belangrijkste delen van het eucharistisch gebed (zoals de instellingswoorden) gezongen worden (vgl. Romeins Missaal ed. 2002/8, Orde van de Mis)

Dit kan vervolgens worden uitgebreid met:

- de vaste gezangen (Heer, ontferm U; Eer aan God; Heilig; Lam Gods)
- de geloofsbelijdenis
- het gebed van de gelovigen (voorbede)

Ten slotte kunnen daaraan nog worden toegevoegd:

- gezang bij de intrede, de bereiding van de gaven en de communie
- de antwoordpsalm na de eerste lezing
- het Alleluia met vers (vóór het evangelie)
- de lezingen uit het Heilige Schrift (tenzij het beter lijkt deze niet gezongen voor te dragen)

Bij dit alles valt m.n. op, dat in principe vooral de liturgische teksten en gebeden *zélf* gezongen worden, door resp. priester en volk. De liturgie is dus als zodanig 'gezongen gebed'. De gezangen of liederen 'erbij' (zoals intrede-, offerande- en communiezing) zijn in zekere zin van 'secundair belang'. Het 'zingen van de liturgie' zelf is de *lânge* traditie van de Kerk, die je in bijv. de Oosterse Kerken nog steeds volop ziet, en die in de liturgische boeken en documenten altijd beoogd is. Het werpt een heel ander licht op begrippen als 'zang' en 'gewijde stilte'. Deze laatste twee liggen, zoals gezegd, in elkaars verlengde en zijn dus eigenlijk de 'twee smaken' van het liturgisch gebed.

BIJEENKOMST 3: 'MISSIONAIRE' MUZIKALE KEUZES

WELKOM EN KORTE INTRO

Zang en gebed 5-10 minuten

Video: 'Missionaire' muzikale keuzes

<https://youtu.be/cpGavLwd8lO>

Achterin je boekje vind je ruimte om aantekeningen te maken.

Korte pauze

GESPREKSVRAGEN

1. In de cursus wordt gesproken over verschillende vormen van liturgische muziek (Gregoriaans, parochieliederen, klassieke polyfonie, praise & worshipliederen, gezangen uit de nieuwe bewegingen). Bij welke vorm voel ik mij het meeste thuis? Welk muzikaal genre lijkt mij het meest gepast om in onze parochie missionaire liturgie vorm te geven? Waarom?
2. In de cursus wordt veel gesproken over Bijbelse gezangen, zoals de Psalmen. In die Bijbelse gezangen nemen we dezelfde woorden in de mond, die Jezus zelf gezongen heeft, toen Hij tot zijn Vader bad. Hoe ervaar jij dat: 'bidden met Jezus' eigen woorden'?
3. Wat kan ik als gewone gelovige, koorzanger, muzikant bijdragen aan een missionaire liturgie?

Afsluiting met zang en gebed

Mededelingen

Om thuis rustig door te lezen:

1. HOE MAAK JE NU BEWUSTE MISSIONAIRE KEUZES VOOR DE LITURGIE? WAAR MOET IK BEGINNEN?

Je kunt het best beginnen bij het begin. In beginsel zijn er in de liturgie 'twee smaken', of beter 'twee mogelijkheden': zang en stilte. Je vindt dit beginsel terug in de hele geschiedenis van de liturgie.

Maar ook 'meer recentelijk' is er een Vaticaans liturgisch document over de zang in de liturgie, dat hierop wijst: *Musicam sacram* uit 1967, te vinden in 'Liturgische Documentatie dl. 5, uitg: Nationale Raad voor Liturgie, Den Bosch 2008. Daar vind je in de nrs. 29-31 dat de 'plechtige viering van de mis' gewoonlijk geheel gezongen is (let wel: ook de lezingen en alle gebeden van de priester en de gelovigen). Alles wat niet gezongen is, vindt plaats in stilte (waarbij de priester eventueel enkele gebeden voor zichzelf uitspreekt met gedempte stem). Alle nieuwe uitgaven van het Romeins Missaal die sindsdien verschenen zijn (1969, 1975, 2002/8), huldigen dit uitgangspunt, en wel in steeds sterkere mate. Zo zijn er sinds de eerste uitgave van het Missaal in steeds toenemende mate toonzettingen opgenomen, vaak in de lopende tekst zelf van het Missaal, zodat het voor priester en gelovigen duidelijk is dat al deze teksten in principe gezongen worden.

De bekende 'stille missen', waarbij er in het geheel niet gezongen wordt, zijn eigenlijk een 'afgeleide' van de gewone, geheel gezongen mis. De stille mis is in zekere zin de 'privé-mis' van de priester, waarbij eventueel ook gelovigen aanwezig kunnen zijn. Maar die vorm is eigenlijk nu juist een uitzondering. Sinds het Tweede Vaticaans Concilie (1963-1967) wordt de gemeenschappelijke viering van de liturgie dan ook gezien als de 'gewone' vorm van liturgie vieren. En in die 'gemeenschapsviering' wordt bij uitstek gezongen - al hoeft heus niet alles gezongen te worden en zullen er vaak, met name bij doordeweekse missen, ook delen

'gelezen' of 'hardop gesproken' worden (zoals dit dikwijls bij de schriftlezingen gebeurt). Toch blijft het uitgangspunt de volledig gezongen viering.

Dit brengt ons tot een eerste conclusie. Wie vraagt 'wat moet ik zingen, waar moet ik beginnen?', die krijgt een eenvoudig antwoord: we zingen de liturgie. Met name alle 'dialogen', zoals 'De Heer zij met u. - En met uw geest' (en ga maar eens na hoeveel van die dialogen er in de mis voorkomen...). Maar ook de gebeden van de priester (oraties), zoals het openings- of collectagebed, het gebed over de offergaven en het gebed na de communie, zijn er om door de priester te worden gezongen. Denk verder eens aan het Onze Vader, met het 'Want van U is het koninkrijk...' Allemaal gebeden die in principe worden gezongen. Dit kan voor velen overkomen als vreemd, als een schok. Maar het is in ieder geval wat de lange traditie van de Kerk ons leert: liturgie is een gebed van zang en stilte. En wie wel eens naar de Gregoriaanse zang luistert, die zal daar vast iets van kunnen begrijpen.

2. MAAR DAN BLIJFT TOCH DE VRAAG: WAT ZINGEN WE DAN VERDER NOG?

Het is misschien het gemakkelijkste om dit uit te leggen aan de hand van een aantal stappen die je kunt zetten om tot een weloverwogen gezangenkeuze te komen:

1. (Samen) bidden
2. Je de vraag stellen: Wat voor zon- of feestdag vieren we? Een zondag in de tijd door het jaar? Is het Advent, Kersttijd, Veertigdagentijd of Paastijd, of een feest of hoogfeest? De zogenaamde 'sterke tijden' en feesten hebben hun eigen gezangen en 'sfeer'.
3. (Samen) de lezingen, de antwoordpsalm en het 'vers voor het Evangelie' van de betreffende zon- of feestdag doornemen, zoals je die in het lectionarium kunt vinden of op internet.
4. De overige teksten (d.w.z. het 'misformulier') van de betreffende zon- of feestdag doornemen: intrede-antifoon, antifoon bij de communie, en de gebedsteksten (openings- of collectagebed, gebed over de offergaven, priefatie, gebed na de communie), zoals je die in het missaal of de missaal-app kunt vinden.
5. En ten slotte: de bij die dag passende gezangen kiezen.

Stap 1

Samen bidden. Daar hebben we het de eerste avond al over gehad, dus we gaan er van uit dat deze stap, hoewel voor sommigen misschien nog nieuw, nu vanzelfsprekend is. Als je zelf degene bent die de keuzes maakt, neem dan een korte tijd van gebed. Doe je het samen met anderen dan kun je starten met gebed op een manier die voor iedereen prettig is.

Stap 2, 3 en 4

Voor deze stappen is het handig om wat materialen bij de hand te hebben zoals een lectionarium en een missaal. Als je daar niet over kunt beschikken dan raden we je aan om de missaal app te downloaden op je telefoon. Dan heb je alle teksten (zowel misaal als lectionarium) tot je beschikking. Door samen te kijken naar de betreffende zon- of feestdag en de teksten door te nemen komen er misschien al passende liederen in je op, of krijg je meer gevoel bij wat passende liederen zouden kunnen zijn.

Stap 5

Nu ga je een keuze maken waarbij je de gezangen laat aansluiten bij de liturgische tijd, maar ook nadenkt in hoeverre deze liederen helpen om mensen te laten bidden.

3. IS ER NOG MEER WAAR IK OP MOET LETTEN? ZIJN ER BIJVOORBEELD 'REGELS' WAARAAN EEN LIED MOET VOLDOEN?

De Nederlandse bisschoppenconferentie heeft een aantal 'criteria voor liturgische gezangen' opgesteld die kunnen helpen bij een verantwoorde keuze (vgl. het Aanhangsel bij de *Misformulieren ter ere van de Heilige Maand Maria*, uitgegeven door de Nationale Raad voor Liturgie, Den Bosch 2005). Deze criteria, gebaseerd op verschillende, algemeen kerkelijke documenten, geven ook een zekere volgorde aan van welke gezangen het eerst in aanmerking komen:

1. Gezangen die gebaseerd zijn op de voorziene liturgische tekst uit het betreffende 'misformulier' (met name de antifoön bij de intrede, de antifoön bij de communie, de antwoordsalm en het vers voor het evangelie).
2. Als die ontbreken dan kan men andere gezangen nemen, allereerst psalmen en bijbelse kantieken, omdat deze van oudsher tot nu toe de belangrijkste plaats innemen in de liturgie.
3. Vervolgens komen gezangen in aanmerking met andere bijbelse teksten (vertaling of bewerking).
4. Vervolgens dienen liederen te stammen uit de liturgische bronnen (d.w.z. gezangen en gebeden die de eeuwen door al in de liturgie zijn gebruikt).
5. Ten slotte kunnen gezangen inhoudelijk vrije tekstcomposities zijn, waarbij wel in acht genomen moet worden dat ze expliciet uiting zijn van het katholieke geloof en geschikt zijn voor de betreffende liturgische plaats en functie.
6. Waar toonzettingen op liturgische teksten ontbreken, verdient het aanbeveling dat deze worden gemaakt.

Nog een belangrijke opmerking bij deze criteria voor liturgische gezangen. De Romeinse liturgie kenmerkt zich door het grote aantal bijbelse gezangen dat zij kent. Het 'Graduale Romanum' - het oude boek met de Latijnse gezangen voor de Mis - bestaat voor 94% uit bijbelse teksten. In de Romeinse Kerk van het Westen zingen we dus vooral de Schrift, en dan m.n. de Psalmen. Veel antifonen of refreinen

zijn afkomstig uit dat grote gebedsboek van joden en christenen. Maar ook de vele andere refreinen (veelal ontleend aan het Evangelie) worden altijd begeleid door een Psalm.

In die Evangelietekst en ook in die Psalm horen we dan steeds de stem van Christus. Immers, Hijzelf spreekt tot ons in het Evangelie en Hijzelf heeft dag na dag al die Psalmen gebeden. In al die bijbelse gezangen van de Westerse liturgie horen we dus altijd Christus' stem die tot de Vader bidt, Hem looft en dankt en smeekt. En middels deze gezangen richt ook de Kerk zelf zich tot Christus en, met Hem verbonden als zijn Lichaam, richt zij zich tot de Vader. Het zingend 'de Schrift bidden' is dus geen detail voor fijnproevers. Het vormt veeleer de kern van de zang in de Rooms Katholieke liturgie. Vandaar die grote nadruk die bovenstaande criteria leggen op het kiezen van bijbelse gezangen.

Welnu, de verschillende, meestal bijbelse gezangen hebben in de eucharistieviering ook allemaal een eigen functie. Het kennen van die functie kan eveneens helpen bij de keuze van gezangen. De liturgie kent m.n. twee soorten gezangen: Begeleidingszangen: gezangen die een rite begeleiden - terwijl men zingt, vindt een bepaalde rite plaats. Gezangen die een rite in zichzelf zijn: tijdens de gezangen die een rite in zichzelf zijn, gebeurt er niets anders - het gezang zelf is 'de rite'.

4. WAT ZIJN NU DIE VERSCHILLENDE SOORTEN GEZANGEN DIE WE TIJDENS DE EUCHARISTIE-VIERING TEGENKOMEN?

We kunnen de volgende gezangen onderscheiden:

OPENINGSRITEN

De intredezang (introitus)

(vgl. voor het volgende: Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 47 - in: Liturgische Documentatie, dl. 3, uitg. Nationale Raad voor Liturgie, Den Bosch 2004)

Functie: Begeleidingszang

De intredezang opent de viering en begeleidt de intredeprocessie van priester en bedienaren (zij duurt in principe dus ook net zolang voort, als de intredeprocessie voortduurt - als vervolgens nog het altaar wordt bewierookt, kan er ook nog worden doorgezongen).

Daarnaast leidt de intredezang binnen in het mysterie van het feest of van de betreffende zondag (en de liturgische tijd waarin die zondag valt).

Ten slotte bevordert de intredezang de eenheid van de bijeengekomen gelovigen door het 'samen zingen'.

De intredezang neemt de gemeenschap dus mee in het gebed. Muzikanten en zangers mogen hierin 'vooropgaan'. Dit kunnen ze doen door:

1. Voorafgaand aan de viering samen te bidden (al is het maar een weesgegroet) om zodoende bij de start van de viering zelf al in gebed te zijn.
2. Vóór het begin van de viering creëren we een 'gebeds-sfeer' door zorg te hebben voor de stilte in de kerk of door mensen juist middels (meer ingetogen, verstillende) muziek naar een 'innerlijke stilte' te leiden.

Het 'Heer ontferm U' (Kyrie)

(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 52)

Functie: Rite in zichzelf

Het 'Heer, ontferm U' (Kyrie) behoort tot de zo genoemde 'vaste gezangen' (het 'misordinarium'). Het kan gebruikt worden als onderdeel van de boeteritus (er worden dan voorafgaand aan de drie aanroepingen 'Heer, ontferm U', 'Christus, ontferm U', 'Heer, ontferm U', zgn. 'tropen' gezongen of gezegd, bijv. 'Gij die gezonden zijt om de gebrokenen van hart te genezen: Heer, ontferm U' etc...). In alle andere gevallen wordt het 'Heer, ontferm U' (Kyrie) in aansluiting op de boeteritus gezongen. Doorgaans vindt het gezang plaats in een vorm van voor- en nazang. De woorden zijn van oude, deels bijbelse oorsprong, en kunnen niet door andere teksten worden vervangen.

Het 'Eer aan God' (Gloria)

(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 53)

Functie: Rite in zichzelf

Het 'Eer aan God' (Gloria) is een oude, krachtige lofzang, waarin God, Vader, Zoon en Geest, wordt geprezen. De woorden zijn deels bijbels (vgl. Lc 2, 14) en het gezang als zodanig lijkt terug te gaan op een hymne uit de 3de eeuw. In principe zet de priester het Gloria in. Vervolgens kan het in twee 'koren' worden gezongen (voor- en nazang). Het is in ieder geval bestemd om minstens ten dele door het het volk gezongen te worden. Soms zijn er versies van het Gloria met een 'refrein'. Wanneer het volk het Gloria nog niet goed kent, kan het tussendoor herhalen van zo'n refrein de mensen helpen om gemakkelijker deel te nemen aan de zang. Wanneer echter de betreffende Gloria-zetting inmiddels voldoende bekend is, kan men het refrein beter weglaten, omdat het in zekere zijn afbreuk doet aan de geheel eigen vorm van deze lofzang, die altijd eindigt met een gezongen 'Amen'. De woorden van dit oude loflied kunnen niet door andere teksten of liederen worden vervangen.

LITURGIE VAN HET WOORD

De antwoordpsalm

(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 61)

Functie: Rite in zichzelf

De antwoordpsalm is een gezongen gebedsmoment, dat antwoordt op Gods Woord uit de eerste lezing. De 'stemmen' die we horen in de psalmen zijn:

- de joodse psalmist en zijn volk
- de stem van Jezus die tot zijn Vader bidt (Jezus bad als jood ook deze psalmen)
- de stem van de Kerk die zich in de psalmen tot Christus richt

‘Toon’ of ‘kleur’ van de psalm: elke psalm kent zijn eigenheid en niets aan menselijk gevoel of emotie is de psalmist vreemd. We horen klanken van dankgebed, van ingetogen gebed vol verlangen, er zijn heuse klaagpsalmen, overwinningsliederen, en uitingen van opgetogen lofprijzing. Al deze aspecten mogen we ‘terughoren’ in de toonzetting en de muziek die de psalm eventueel begeleidt, want: *C’est le ton qui fait la musique*.

De antwoordpsalm wordt normaal gesproken door een cantor of psalmist gezongen, bij voorkeur vanaf de ambo (de lezenaar die uitsluitend voor de lezing en gezongen proclamatie van Gods Woord bestemd is). Het volk neemt doorgaans deel aan het zingen van de antwoordpsalm door het herhalen van een ‘antifoon’ of refrein. Je vindt deze refreinen in het lectionarium. De keuze van dat refrein is altijd gebaseerd op de voorafgaande lezing en vormt daar ook echt een antwoord op. Het verdient dus zeker de voorkeur om dat refrein niet te veranderen. Toch kan het ook behulpzaam zijn om tijdens een bepaalde liturgische periode langere tijd eenzelfde refrein te zingen (dit helpt het volk bij hun deelname). In ‘Liturgische Documentatie, dl. 4 (Den Bosch 2006) zijn dergelijke refreinen en meer ‘algemene’ antwoordpsalmen te vinden.

De psalmist kan de antwoordpsalm overigens ook zonder tussengevoegd refrein in zijn geheel ‘doorzingen’. Let er echter steeds op dat je de mensen ‘meeneemt’ in dit gezongen gebed.

Het Alleluia en vers voor het Evangelie

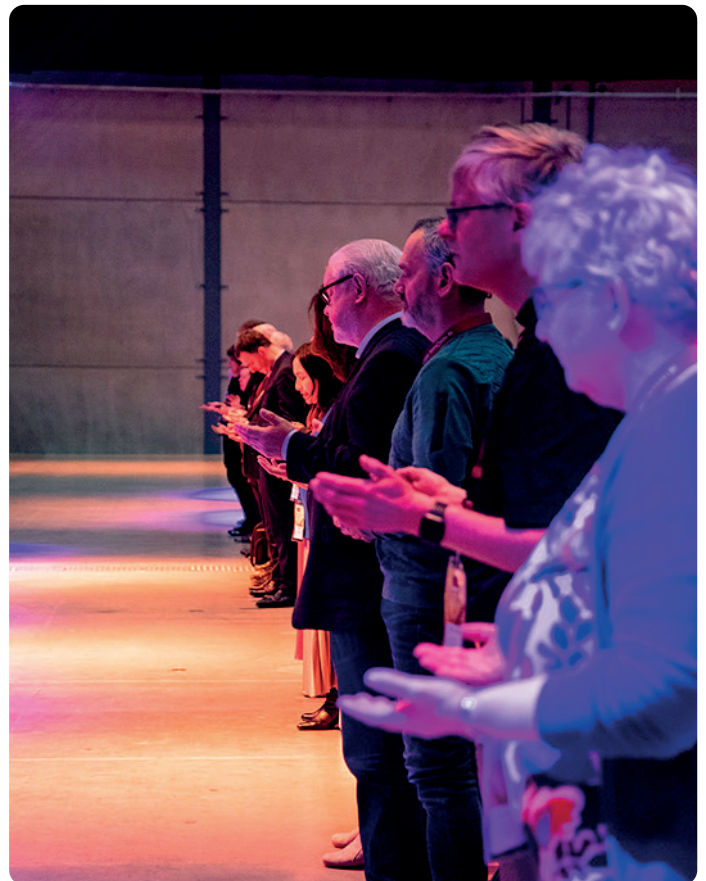
(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 62)

Functie: Rite in zichzelf

Buiten de veertigdagentijd zingen we, voorafgaand aan de Evangelielezing, altijd een kort gezang dat Christus toejuicht. Immers, Hijzelf richt in het Evangelie zijn woord tot ons. Deze ‘alleluia’-zang is enerzijds een rite in zichzelf. Immers, ook in een ‘gelezen’ mis wordt het ‘alleluia’ gezegd, al is er geen plechtige ‘processie’ met het evangelieboek en kaarsen. Het staat dus als ‘rite’ op zichzelf. Op zon- en feestdagen vindt er doorgaans echter wel zo’n processie plaats. In dat geval heeft de ‘alleluia’-zang tevens de functie van ‘begeleidingszang’: ze begeleidt dan de processie van diaken/priester en bedienaars die met kaarsen, wierook en het evangelieboek naar de ambo lopen, en zou dan ook net zo lang moeten aanhouden als de processie voortduurt.

Het ‘alleluia’ werkt als een soort ‘refrein’ dat door heel het volk wordt gezongen. Tussen de twee ‘refreinen’ in wordt dan een vers gezongen (meestal door een cantor of door het hele koor). In de veertigdagentijd wordt i.p.v. het ‘alleluia’ als refrein een andere tekst gezongen, bijv. ‘Eer aan U, Christus, Woord van God’ of ‘Lof en eer zij U, Heer Jezus’ (je vindt deze refreinen in Liturgische Documentatie dl. 4, Den Bosch 2006).

Op een aantal grote feesten wordt, voorafgaand aan het ‘alleluia’ een bijzonder gezang gezongen dat sterk betrekking heeft op het feest van die dag, de zgn. ‘sequentie’. Deze sequentie vind je in het lectionarium (resp. de nieuwste aanvulling op het lectionarium). Ze is verplicht op Paaszondag en Pinksteren, maar optioneel op Sacramentsdag en 15 september (OLV van Smarten). De sequentie is een rite in zichzelf. Het is goed als ook het volk hieraan kan deelnemen. In de video bij de derde cursusavond vind je een voorbeeld van zo’n sequentie, die van Paaszondag (en het paasoctaaf), het Victimae paschali laudes (Laat ons ‘t Lam van Pasen loven), dat ook goed wordt ‘meegezongen’.

De geloofsbelijdenis

(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 67-68)

Functie: Rite in zichzelf

Na de homilie (preek) is het goed om een tijd van gewijde stilte te houden. God spreekt in de stilte van ons hart. Volgens antwoorden we op alles wat God tot ons gezegd heeft in de lezingen en de homilie, door het (bij voorkeur) zingen van de geloofsbelijdenis. De ‘lange versie’ (het ‘symbool van Nicea-Constantinopel’) wordt het hele jaar door gezongen op zondagen en hoogfeesten. De ‘korte versie’ (het ‘Romeinse doopsymbool’ of de ‘geloofsbelijdenis van de apostelen’, die in de oude Romeinse Kerk bij het doopsel werd gebruikt) is vooral geschikt om te zingen in de veertigdagentijd en paastijd (vgl. Romeins Missaal, Orde van de Mis, nr. 19).

De priester zet de geloofsbelijdenis in (of, als dit beter is, een cantor of het koor). Doorgaans wordt het in twee 'koren' gezongen (d.w.z. met voorzang door het koor en nazang door het volk). Bij de woorden die over de menswording gaan ('Hij heeft het vlees aangenomen' resp. 'geboren uit de Maagd Maria'), buigen allen, maar op de twee feesten van de menswording, nl. Aankondiging van de Heer op 25 maart en Kerstmis op 25 december, knielen allen. Voor de geloofsbelijdenis wordt er niet een ander 'geloofslied' genomen, maar worden de woorden van het symbolum zelf gezongen.

Gebed van de gelovigen (voorbede)

(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 67-68)

Functie: Rite in zichzelf

Het gebed van de gelovigen, vanwege zijn alomvattend karakter ook wel 'universeel gebed' genoemd (voorbede), vormt een volgend moment van 'antwoord' op het Woord van God dat we in de lezingen en de homilie hebben gehoord en overwogen. Ons antwoord zet zich nu om in gebed, een dringend 'vragen', waarbij we aan God de hele Kerk (eerste intentie) en wereld (tweede intentie), alsook onze plaatselijke noden (derde intentie) en eigen, meer persoonlijke gebedsintenties (vierde intentie) voorleggen; een laatste intentie kan dan voor de overledenen zijn.

De intenties zijn niet 'moraliserend' van karakter (van die gebedsintenties met een verkapte boodschap in de trant van 'zo zou je eigenlijk moeten denken, doen of leven...'), noch al te persoonlijk, maar eerder 'algemeen', zodat alle aanwezigen de woorden tot hun eigen gebed kunnen maken. Een voorafgaande uitnodiging en afsluitend gebed door de priester vormen het begin en einde van de voorbede.

De telkens terugkerende oproep tot gebed ('Laat ons bidden') en in ieder geval de acclamatie van het volk (doorgaans woorden als 'Heer, onze God, wij bidden U, verhoor ons') worden in principe gezongen. Maar ook de uitnodiging en zeker het afsluitende gebed door de priester kunnen heel goed gezongen worden. Zelfs de gebedsintenties zelf zouden vaak best worden gezongen.

Een andere manier van actief deelnemen door het volk bestaat in een biddend moment van stilte na de formulering van elke afzonderlijke intentie. In de christelijke Oudheid werd daar dan bij geknield, zoals we dat nu nog steeds doen bij de grote, lange voorbede op Goede Vrijdag.

In het gebed van de gelovigen oefenen de gedoopten hun 'algemeen priesterschap' uit, d.w.z. hun priesterlijke taak die zij bij het doopsel hebben ontvangen, de taak nl. om 'gebeden en smekingen te verrichten voor alle mensen, voor koningen en hooggeplaatsten', kortom, voor alle noden van de Kerk en de wereld (vgl. 1 Tim. 2, 1-4). Onze

zang en de muzikale vormgeving van deze voorbeden zijn dus van belang. Zij moeten uitnodigen tot gebed en dit gebed voortdurend ondersteunen door bijv. een 'biddende sfeer', een 'gebedsritme' dat aanvuurt. Ook de tekst van de acclamatie is dan van belang: een korte, krachtige tekst die zich richt tot God (voorbeelden van dergelijke geschikte teksten vind je in Liturgische documentatie dl. 10, Den Bosch 2011).

EUCHARISTISCHE LITURGIE

Gezang bij de bereiding van de gaven (offertorium)

(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 73-76)

Functie: Begeleidingszang

Het lied bij de bereiding van de gaven begeleidt de (eventuele) gavenprocessie, maar kan ook de verdere bereiding van de gaven en de bewieroking van gaven en altaar begeleiden. Het 'gevaar' is dat de gelovigen dit moment van gavenbereiding als een soort 'pauze' ervaren tussen de liturgie van het woord en de eucharistische liturgie. Het aandragen van de gaven en de bereiding van het altaar vormen echter een belangrijk moment van persoonlijke, actieve deelname van alle gelovigen.

In de christelijke Oudheid werden de gaven van brood en wijn door het volk zelf verzorgd en aangedragen. Daarnaast bracht men ook allerlei andere gaven mee, zoals de vruchten van het land en van de eigen arbeid. Sinds de late Middeleeuwen en ook tegenwoordig zijn die gaven van eigen arbeid geldelijke gaven geworden. Maar het is belangrijk dat voor allen duidelijk wordt, dat ook deze gaven 'naar het altaar' worden gebracht. Ons eigen 'werken', ons eigen 'zijn' wordt door de handen van de priester aan God aangeboden en zal vervolgens delen in de omvormende kracht van de Eucharistie.

Onze zang moet dit alles tot uitdrukking brengen en deze 'gang naar het altaar' dragen. Goede voorbeelden van passende liederen vinden we allereerst in de oude Gregoriaanse offertoriumgezangen. Vaak wordt daarin gesproken over de vruchten van het land en van de arbeid, soms over het brengen van een offer. Vaak ook worden die woorden van de psalmist (Psalm 119) genomen, waarmee hij uitdrukt hoezeer hij trouw wil zijn aan Gods wet: immers, God zelf bepaalt hoe wij Hem het beste eren, hoe wij ons offer moeten aanbieden - een offer dat voor alles bestaat in een rechtvaardig, heilig leven. Geschikt voor dit moment van gavenbereiding zijn dus vooral bijbelse gezangen over de vrucht van onze arbeid, over het offer, over Christus' en onze eigen zelfgave en natuurlijk over onze opgang naar de tempel en het altaar.

Het gezang of lied moet bovendien bij voorkeur net zolang kunnen aanhouden als de gavenprocessie en de verdere bereiding van de gaven en de eventuele bewieroking van gaven en altaar duren.

EUCHARISTISCH GEBED

Het 'Heilig' (Sanctus)

(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 78b)

Het 'Heilig' (Sanctus) is onderdeel van het grote, 'Eucharistisch Gebed'. Het volgt onmiddellijk op de (bij voorkeur gezongen) prefatie. In het 'Heilig' komt een tweetal bijbelse teksten samen.

Allereerst het gezang uit het bijbelse visioen van de profeet Jesaja (6, 3). Jesaja vertelt: "In het sterfjaar van koning Uzzia zag ik de Heer, gezeten op een hoge en verheven troon. De sleep van zijn mantel vulde heel de tempel. Serafs stonden boven Hem opgesteld, elk met zes vleugels: twee om het gelaat te bedekken, twee om de voeten te bedekken, twee om te vliegen. Zij riepen elkaar toe: 'Heilig, Heilig Heilig de Heer, de God der hemelse machten. Vol zijn hemel en aarde van zijn heerlijkheid'. De deurpinnen in de dorpels schudde van het luid geroep en de hemel stond vol rook..." (Jes. 6, 1-4a).

Vervolgens wordt vers 26 uit Psalm 118 (117) gezongen: "Gezegend Hij die komt in de naam des Heren". Ditzelfde vers wordt hernomen bij het verhaal van de intocht in Jeruzalem in het Evangelie volgens Marcus (11, 9b). Dan wordt dit vers betrokken op Jezus, die op de rug van een veulen de heilige Stad binnenrijdt en wordt toegezongen: "Gezegend Hij die komt in de naam des Heren (...) Hosanna in den hoge!" 'Hosanna' betekent zoiets als 'redding'.

De gehele tekst van het 'Heilig' is dus bijbels. In de eucharistieviering gaan we nu dat visioen van Jesaja 'binnen'. Hemel en aarde (engelen en mensen) worden vervuld van Gods heerlijkheid, nu de Heer Jezus zelf, Gods Zoon, in alle nederigheid in ons midden komt om zijn leven te geven.

God zendt ons zijn redding vanuit den hoge. Het spreekt dus voor zich dat deze grote lofzang bij voorkeur door de hele gemeenschap gezongen wordt en dat deze krachtige, bijbelse woorden niet door andere of door een ander lied worden vervangen.

Het 'Heilig' leidt ons bovendien de stilte binnen die in zekere zin het Eucharistisch Gebed omgeeft. Vanaf nu horen we nog alleen de priester bidden (en zo mogelijk 'zingen'). Hij richt zich in de naam van heel de gemeenschap tot God de Vader, door de Zoon, in de Heilige Geest, met woorden die deels al teruggaan tot de 3de eeuw (vgl. bijv. Eucharistisch Gebed I en II). Het is voor alles een groot gebed van dankzegging (Grieks: eucharistia). Vandaar ook de naam 'Eucharistisch Gebed'... het grote 'kern'-gebed van de gehele eucharistieviering.

De acclamatie na de consecratie (anamnese)

(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 78d en e)

Het hart van het Eucharistisch Gebed is gelegen in een 'gebed' van heiliging en omvorming: de consecratie. Het door de gelovigen aangedragen brood en de wijn, vruchten van de aarde en van het werk van mensenhanden, worden nu geheiligd ('geconsacreerd') en omgevormd tot het Lichaam en Bloed van de Heer Jezus. We horen het 'instellingsverhaal' dat ons Jezus' laatste avondmaal met de leerlingen in herinnering brengt. De Heilige Geest 'actualiseert' wat we horen en vieren. We zijn werkelijk opnieuw in dit 'uur', waarin de Heer Jezus zichzelf overlevert in mensenhanden en zijn leven voor ons geeft.

Bij dit moment van consecratie knielen we doorgaans. Het is een lichamelijk teken van aanbidding. Daarbij maken we ons klein in navolging van Hem die zich in dit 'uur' geheel 'ontledigt' door zich 'klein te maken en gehoorzaam te worden tot de dood, tot de dood aan het kruis' (vgl. Fil. 2, 7). God, die in alles de 'grootste' is, wordt hier de 'kleinste' (een uitdrukking die dierbaar was aan de heilige Franciscus van Assisi).

Meteen aansluitend op dit moment van 'consecratie' zingen we een acclamatie. Er zijn drie verschillende acclamatieteksten waaruit je kunt kiezen:

a) Uw dood verkondigen wij, Heer, en uw verrijzenis belijden wij, totdat Gij komt (in de oude vertaling: Heer Jezus, wij verkondigen uw dood en wij belijden tot Gij wederkeert, dat Gij verrezen zijt).

b) Telkens als wij dit brood eten en de kelk drinken, verkondigen wij uw dood, o Heer, totdat Gij komt (in de oude vertaling: Als wij dan eten van dit brood en drinken uit deze beker, verkondigen wij de dood des Heren, totdat Hij komt).

c) Redder van de wereld, bevrijd ons, Gij die ons hebt verlost door uw kruis en verrijzenis.

In alle drie de acclamaties herkennen we m.n. drie geloofspunten die we verkondigen: de Heer Jezus is gestorven, verrezen, en zal terugkomen.

Echter, in de tweede formule ontbreekt een expliciete verwijzing naar de verrijzenis. De formule als zodanig is ontleend aan Paulus' Eerste Brief aan de Korintiërs (11, 26): "Telkens als gij dit brood eet en de beker drinkt, verkondigt gij de dood des Heren, totdat Hij komt". Deze tekst van Paulus behoort tot de oudste getuigenissen die we hebben aangaande de instelling van de Eucharistie en is hier dus zo ongeveer ongewijzigd opgenomen. In de derde formule ontbreekt de expliciete verwijzing naar Jezus' wederkomst, maar worden Jezus' kruis en verrijzenis krachtig verwoord in een bede om verlossing: 'Redder van de wereld, bevrijd ons...'

De priester leidt elk van deze acclamaties in met de woorden 'Mysterie van het geloof' (in de oude vertaling: 'Verkondigen wij het mysterie van het geloof'). Het zijn woorden die voorheen in de consecratiewoorden zelf waren opgenomen (vandaar dat ze zijn voorbehouden aan de priester). In de 'acclamatie na de consecratie' belijden we, zingend in het heden, Jezus' sterven en verrijzen, terwijl we uitzien naar zijn wederkomst in heerlijkheid. De tekst wordt uiteraard door de gehele gemeenschap gezongen en het spreekt voor zich dat deze 'wel gewogen' en deels bijbelse woorden niet door andere kunnen worden vervangen.

Deze 'acclamatie na de consecratie' wordt ook wel 'anamnese' genoemd. Het Griekse woord 'anamnesis' betekent: herinnering. De Heilige Geest brengt ons Jezus' grote daden en beloften in herinnering (vgl. Joh. 14, 26) en stelt ze hier en nu, tijdens deze viering, 'tegenwoordig'. In zekere zin leidt deze acclamatie dan ook het vervolg van het Eucharistisch Gebed in. Dit vervolg wordt nl. eveneens 'anamnese' genoemd en brengt ons de grote heilsmomenten in herinnering: 'Nu wij de gedachtenis vieren van de dood en verrijzenis en de hemelvaart van uw Zoon en uitzien naar zijn komst in heerlijkheid...' Aangezien de 'acclamatie na de consecratie' inleidt op dit vervolg van het Eucharistisch Gebed, is het belangrijk om middels de zang opnieuw de 'stilte' binnen te gaan die het gehele Eucharistisch Gebed in zekere zin omgeeft (zoals hierboven bij het 'Heilig' al werd gezegd).

De slotdoxologie en het 'Amen'

(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 78h)

Het Eucharistisch Gebed wordt in zijn geheel door de priester uitgesproken (of gezongen). Hij richt zich namens de hele gemeenschap tot God de Vader, door de Zoon, in de Heilige Geest. Deze 'gebedsrichting' (tot de Vader, door de Zoon, in de Heilige Geest) is voor vrijwel ieder liturgisch gebed gebruikelijk. Vandaar dat alle belangrijke liturgische gebeden (zoals het openings- of collectagebed in de mis) ook altijd eindigen met de formule 'Door onze Heer Jezus Christus, uw Zoon, die met U leeft en heerst in de eenheid van de Heilige Geest, God door alle eeuwen der eeuwen. Amen'. Of (voor minder plechtige gebeden, zoals het gebed over de offergaven en het gebed na de communie in de mis): 'Door Christus, onze Heer. Amen.'

Het grootste en belangrijkste liturgische gebed is zonder twijfel het Eucharistisch Gebed. Daarom is het niet vreemd dat dit grote dankgebed eindigt met een uitgebreidere slotformule (waarbij de priester het Lichaam en Bloed des Heren omhoogheft): 'Door Hem en met Hem en in Hem is aan U, God almachtige Vader, in de eenheid van de Heilige Geest alle eer en heerlijkheid in alle eeuwen der eeuwen. Amen.' (of in de oude vertaling: 'Door hem en met Hem en in Hem zal uw Naam geprezen zijn, Heer onze God, almachtige Vader, in de eenheid van de Heilige Geest, hier

en nu en toen in eeuwigheid. Amen.’) Zoals de muzieknoten in veel nieuwe missaals al aangeven, is het de bedoeling dat de priester deze ‘slotdoxologie’ bij voorkeur zingt. Daarop volgt dan vanzelfsprekend een gezongen ‘Amen’ door alle gelovigen.

Dit zo belangrijke ‘Amen’ (dat dit belangrijkste liturgische gebed ‘be-aamt’) kent dan ook vaak een plechtiger vorm (bijv. een driemaal gezongen ‘Amen’). Hiervan zijn in veel liturgische zangboeken (ook in talrijke andere landen) voorbeelden te vinden. Aangezien ‘Amen’ een Hebreeuws woord is (het betekent zoiets als: ‘ja, het is zeker en waar’), een woord dat in de liturgie verder onvertaald blijft, kun je de talloze mooie zettingen die van dit ‘Amen’ in andere landen beschikbaar zijn, ook gerust in Nederland of Vlaanderen gebruiken (let, waar nodig, dan wel even op de juridische kant, zoals copyright etc.).

COMMUNIERITUS

Het Gebed des Heren (Onze Vader) met doxologie

(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 81)

Functie: Rite in zichzelf

Alle gebeden die nu volgen, vormen één lange rite in zichzelf en zijn een directe voorbereiding op het ontvangen van de heilige Communie. De eerste van deze gebeden is, in zekere zin, de christelijke gebedsformule bij uitstek: het Onze Vader, ook wel ‘Gebed des Heren’ genoemd. De priester leidt dit gebed in met een formule die ons eraan herinnert dat het de Heer Jezus zelf is die ons dit gebed heeft geleerd. Dit gebed heiligt Gods naam en vraagt om de komst van zijn Rijk. We vragen dat de Vader ons onze schulden vergeeft, ‘zoals ook wij vergeven aan onze schuldenaren’. In die zin vormt het ook een directe voorbereiding op het ontvangen van de Communie. Immers, om in gemeenschap (afgeleid van het Latijnse *communio*) te kunnen zijn met de Heer Jezus en met zijn Lichaam (de Kerk) zullen we ons eerst met God en onze naasten moeten verzoenen.

Het Onze Vader is bovendien een duidelijk ‘eucharistisch’ gebed, en wel vanwege de bede: ‘Geef ons heden ons dagelijks brood’. Het woordje ‘dagelijks’ is een benadering van een lastig te vertalen Grieks woord: *epiousios*. Dit woord betekent zoiets als ‘de substantie te boven gaande’, ‘voor morgen’ (en vandaar: ‘dagelijks’), ‘voor de toekomst’. In de traditie is de term ‘dagelijks brood’ vooral betrokken op het eucharistisch brood. Het ware brood dat ons voedt is Jezus’ Lichaam: het Brood des levens dat uit de hemel neerdaalt - wie ervan eet, zal leven in eeuwigheid (vgl. Joh. 6, 51).

Het Onze Vader wordt bij voorkeur gezongen en wel door de hele gemeenschap. Het is dus van belang om hier een zetting voor te gebruiken die iedereen goed kent, of (bij het aanleren van een nieuwe zetting) ervoor te zorgen dat iedereen zich de melodie gemakkelijk en goed eigen kan maken. Gezien het grote gewicht van deze bijbelse woorden (het ‘gebed dat Jezus zelf ons heeft geleerd’), spreekt het voor zich dat je deze woorden niet door andere kunt vervangen, noch door een lied ‘geïnspireerd’ op het Onze Vader.

Op het Onze Vader volgt het zgn. ‘embolisme’: een gebed dat de priester bidt of zingt en dat de laatste bede van het Onze Vader (‘maar verlos ons van het kwade’) verder uitwerkt: ‘Verlos ons, Heer, van alle kwaad, geef genadig vrede in onze dagen... dat wij altijd vrij mogen zijn van alle zonde...’. Hierop volgt dan een ‘doxologie’ (een Grieks woord voor ‘lofprijzing’), die al sinds de Oudheid door de Kerk wordt gebeden: ‘Want van U is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid in eeuwigheid’. Deze doxologie wordt opnieuw door de hele gemeenschap gezongen.

Het ‘Lam Gods’ (Agnus Dei)

(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 83)

Functie: Begeleidingszang

Na de vrederitus (bestaande uit het gebed om vrede - dat zich, uitzonderlijk wijze richt tot de Zoon: “Heer Jezus, Gij hebt tot uw apostelen gezegd: ‘Vrede laat Ik u na, mijn vrede geef Ik u...’ - eventueel gevolgd door de uitwisseling van een ‘teken van vrede’) volgt de broodbreking. Het ‘breken van het brood’ behoort tot de oudste eucharistische riten die ons zijn overgeleverd. Reeds in het Evangelie van Lucas en diens ‘Handelingen van de Apostelen’ wordt Jezus “herkend aan het breken van het brood” (Lc. 24, 35) en we lezen hoe de apostelen “trouw bleven aan het gemeenschappelijk leven en ijverig in het breken van het brood” (Hand. 2, 42).

Het breken van het brood behoort tot de vier kernhandelingen van de Eucharistie, waarover de evangelisten Marcus, Matteüs en Lucas aangaande het laatste avondmaal spreken: Jezus nam het brood, sprak de zegen of dankzegging uit, brak het en gaf het aan zijn leerlingen (vgl. Mc. 14, 22; Mt. 26, 26; Lc. 22, 9). In de viering van de mis zijn deze vier kernhandelingen over het geheel van de eu-

charistische liturgie uitgespreid. Bij de bereiding van de gaven neemt de priester de gaven (brood en wijn) van de gelovigen aan. Tijdens het Eucharistisch Gebed zegent en dankt de priester God de Vader. Tijdens de broodbreking breekt de priester het eucharistisch brood. Tijdens het uitreiken van de Communie ten slotte geeft de priester het eucharistisch brood - Lichaam van Christus - aan de gelovigen die ter communie gaan.

Tijdens de broodbreking zingt de gemeenschap een gezang dat deze liturgische handeling begeleidt: het 'Lam Gods' (Agnus Dei). De woorden zijn ontleend aan verschillende bijbelpassages die worden toegeschreven aan de apostel en evangelist Johannes, nl. uit diens Evangelie en uit het laatste bijbelboek: Openbaring. Wanneer (in het Johannesevangelie) Johannes de Doper Jezus naar zich toe ziet komen, zegt hij: "Zie, het Lam Gods dat wegneemt de zonden der wereld" (Joh. 1, 29) - dezelfde woorden als die welke de priester aan het eind van de broodbreking tot de gelovigen richt, terwijl hij hun het eucharistisch brood toont. In het boek Openbaring speelt het Lam vervolgens een grote rol in de visioenen die de apostel en evangelist Johannes heeft (zie bijv. hoofdstuk 5 en 6). In Openbaring 19, 9 ten slotte, is sprake van het bruiloftsmaal van het Lam en klinkt de zaligspreking: "Zalig die genodigd zijn tot het bruiloftsmaal van het Lam". Ook deze woorden horen we terug, wanneer de priester, na de broodbreking, de gelovigen uitnodigt tot de heilige Communie.

Het gezang 'Lam Gods' (Agnus Dei) is eigenlijk een 'litanie': een reeks aanroepingen, telkens gevolgd door een antwoord ('Lam Gods dat wegneemt de zonden der wereld - ontferm U over ons'). In principe worden deze aanroepingen herhaald, net zolang als de broodbreking duurt. In het geval de priester een grote hostie gebruikt, of wanneer de Eucharistie wordt gevierd met een grote groep mensen, kan de broodbreking inderdaad een langere tijd in beslag nemen. Pas wanneer de broodbreking zo goed als klaar is (en ook de eventuele concelebranten allemaal een deel van het gebroken eucharistisch brood in hun hand hebben genomen), wordt dan de laatste aanroeping gezongen, die in zekere zin nogmaals de essentiële bede van de vrede-ritus herneemt: 'Lam Gods dat wegneemt de zonden der wereld - geef ons de vrede.

Let wel, niet iedere zetting van het 'Lam Gods' (Agnus Dei) biedt de mogelijkheid om de aanroepingen langere tijd te herhalen. Doorgaans gaan componisten ervan uit, dat na twee keer het antwoord ontferm U over ons het finale antwoord volgt: geef ons de vrede. Dat is natuurlijk geen probleem; we zien dit terug bij alle bekende componisten uit de rijke muzikale traditie van de Kerk. Probeer er alleen zoveel mogelijk rekening mee te houden dat ook die 'klassiekere' composities vooral als begeleidingszang functioneren bij de broodbreking... en niet als een 'muziekstuk' op zichzelf komen te staan, los van de broodbreking die ze eigenlijk begeleiden.

De litanie-vorm die dit gezang zo kenmerkt, nodigt uit tot een vorm van voor- en nazang (cantor of koor zingt "Lam Gods..." - de gemeenschap antwoordt "Ontferm U..." resp. "Geef ons..."). Eventueel kan de gemeenschap ook alle woorden zingen, afhankelijk van de muzikale zetting.

Gezang bij de communie (Communio)

(Vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 86)

Functie: Begeleidingszang

Zodra de priester (met eventuele concelebranten) de heilige Communie nuttigt, begint het gezang bij de communie. Waarom zingen we bij de communie? - Het doel van dit gezang is:

- a) de geestelijke eenheid uit te drukken van hen die het Lichaam van Christus ontvangen,
- b) te getuigen van de vreugde van het hart
- c) en het "gemeenschapskarakter" van de processie bij het ontvangen van de Eucharistie beter in het licht te plaatsen.

De communiezang is dus een begeleidingszang. Zij duurt voort net zolang als er mensen ter communie gaan.

Wat zingen we dan? Net als voor de intredezing kunnen we ook hier in de eerste plaats te rade gaan bij de 'eigen zangteksten' van de Kerk en haar liturgie, in dit geval: de antifoon bij de communie (die je in het missaal bij het betreffende misformulier vindt) of de zgn. communio (de Latijnse communiezang die je vindt in het Graduale romanum - het boek met de gregoriaanse gezangen voor de mis). Dikwijls zijn de tekst van de communie-antifoon uit het missaal en die van de communio uit het Graduale dezelfde, soms echter verschillen ze. Wanneer er meer opties worden gegeven, verdient het de voorkeur die te kiezen, welke tekstueel het meeste aansluit bij een van de lezingen van de betreffende dag (doorgaans het Evangelie). Ook kun je je laten inspireren door de communiezang die je vindt in het zgn. Graduale simplex (een boek met eenvoudiger gregoriaanse gezangen voor de mis).

Wanneer je ervoor kiest om niet een van deze gregoriaanse gezangen zelf te zingen of een zetting van de betreffende tekst (communie-antifoon / communio) in het Nederlands (zie hiertoe bijv. de liedsuggesties van de Nationale Raad voor Liturgie op de website RKLiturgie), dan kun je in ieder geval op zoek gaan naar een ander lied of gezang dat zich baseert op dezelfde bijbeltekst.

In alle andere gevallen kun je altijd kiezen voor een eucharistisch gezang (een gezang 'over de Eucharistie') - bijbels, uit de liturgische traditie van de Kerk (bijv. het Ave verum, of een lied dat zich op zo'n gezang baseert), of anderszins.

Echter, het gregoriaans blijft altijd de 'eerste zang' van de Romeinse liturgie die wij in de Westerse Kerk vieren. Ook als 'model' voor andere gezangen. Wat leert dit 'model' ons over geschikte communiezingen? - Allereerst dat de Bijbel (en m.n. de Psalmen) hét zangboek bij uitstek voor de liturgie is. Hoe gaat dit in zijn werk? - Je kiest een refrein ('antifoon') uit een bijbelboek, dat aansluit of overeenkomt met een passage uit de liturgie van die dag (bijv. een passage uit een van de lezingen, m.n. uit het Evangelie van die dag). Dat refrein zou dan in principe vrij gemakkelijk moeten kunnen worden meegezongen door de hele gemeenschap. Vervolgens zingt de cantor of het koor tussen de refreinen door steeds één of meer verzen uit een bijpassende Psalm. Zo kan eenieder die ter communie gaat gemakkelijk het refrein meezingen en wordt de gemeenschap ondertussen geestelijk 'gevoed' door de voorgezongen psalmverzen.

Vaak vindt daarbij een soort 'spel' plaats tussen het Oude en het Nieuwe Testament, tussen 'belofte' en 'vervulling'. Immers, wie vieren in de liturgie de vervulling van wat de aartsvaders (vgl. Hebr. 11), 'koningen en profeten' (vgl. Lc. 10, 24) verlangden te zien... : Jezus, Gods Gezalfde (Messias). En wanneer we tussen een Oud -of Nieuwtestamentisch refrein al die psalmverzen zingen, dan horen we Jezus' stem die Israëls Psalmen bidt - Hij is de vervulling van Israëls verwachting. Ook hier brengt de de Geest ons in herinne-

ring wat Jezus gezegd en gedaan heeft. En in de liturgie... 'actualiseert' de Geest deze woorden die, om zo te zeggen, vandaag (in deze viering) voor ons in vervulling gaan (vgl. Lc. 4, 21).

Neem bijv. Psalm 23: "De Heer is mijn herder, ik kom niets tekort; Hij laat mij weiden op groene velden..." (vers 1-2). - Wie is die herder, waar de psalmist over spreekt? - Is het niet Jezus, die van zichzelf zal zeggen: "Ik ben de goede herder, Ik ken mijn schapen en de mijnen kennen Mij... De goede herder geeft zijn leven voor zijn schapen" (Joh. 10, 14.11)? En verderop in Psalm 23 zingt de psalmist: "Al voert mijn weg door donkere kloven, ik vrees geen onheil waar Gij mij leidt" (vers 4 a). - Wat zal Jezus hebben gedacht toen Hij dit vers bad? Het doet ons vandaag in ieder geval denken aan hoe Hij door de nacht van verlatenheid en dood is gegaan en desondanks trouw bleef en vasthield aan de liefde van de Vader. En als we ten slotte de psalmist horen zingen: "Gij dekt voor mij een tafel voor het oog van mijn vijand. Gij zalft mijn hoofd met olie, mijn beker is overvol" (vers 5), dan doet dat ons denken aan de maaltijd van het Lam, aan de instelling van de Eucharistie, waarbij de Gezalfde zei: "Deze beker is het Nieuwe Verbond in mijn Bloed, dat voor u wordt vergoten" (Lc. 22, 20).

Zo baden de eerste christenen de Psalmen, zo verstonden de Kerkvaders deze rijke bijbelse gezangen, en zo hebben de Psalmen doorheen de eeuwen het liturgische gebed van de Kerk gevoed tot op vandaag. 'Vandaag', in deze viering, gaan die psalmwoorden voor ons in vervulling...

Is dit alles moeilijk te verwerkelijken? - Zeker niet. Je kunt ook volstaan met een kort bijbels refrein dat je herhaalt (bijv. een psalmvers). Denk daarbij aan wat men in Taizé doet: *Misericordias Domini in aeternum cantabo* (Gods barmhartigheid zal ik voor eeuwig bezingen - Psalm 89 (88), 2). *I am sure I shall see the goodness of the Lord in the land of the living...* (Ik weet zeker: ik zal Gods goedheid zien in het land van de levenden) - Psalm 27 (26), 13. Allemaal verzen die de Kerk de eeuwen door in de misliturgie heeft gezongen.

Of neem andere bijbelse gezangen die heel goed als communiezing kunnen dienen: De armen zullen eten met Psalm 23 (A. Gouzes o.p.). Of God is waar liefde' en vriendschap zijn met verzen uit het 4de hoofdstuk van de Eerste Johannesbrief (E. Baranger) - Verschillende verzen uit die Eerste Johannesbrief worden in het missaal voorgesteld als antifoon bij de communie! Deze laatste twee liederen vind je overigens o.m. in de bundel *Hij Leeft!* van de Gemeenschap Emmanuel. Maar denk ook aan de zgn. 'Evangelie-liederen' (liederen geschreven bij het Evangelie van de dag), m.n. als de tekst vrij dicht bij de bijbelse tekst blijft! En vergeet niet de prachtige andere bijbelliederen, zoals *De Heer richt op zijn berg een maaltijd aan* (Willem Barnard; Willem Vogel), een berijming van Jesaja, hoofdstuk 25 (je vindt het lied in bundels als *Gezangen voor Liturgie*, *Laus*

Deo en Zingt Jubilate!). Immers, hoezeer gaat laatstgenoemde apocalyptische tekst van Jesaja niet in vervulling door de persoon van Jezus! Iets wat we in iedere Eucharistie vieren...

Je ziet, het gaat hierbij niet om één bijzondere muziekstijl. Het gaat om een liturgisch gebedsprincipe, waarbij zeker ook meespeelt of een bepaald lied de gemeenschap ook daadwerkelijk in staat stelt tot verinnerlijking en gebed... een persoonlijke ontmoeting met de Heer! Mocht nu een lied te kort zijn om de hele communiegang te begeleiden, dan kun je natuurlijk ook altijd een tweede communiezang nemen. Of je herhaalt één of meer strofen - dat kan zeker behulpzaam zijn om dieper in een lied door te dringen en er meer mee te leren bidden.

De Kerk (Christus' Lichaam) ontvangt dus al zingend het Lichaam van Christus. "Word wat je ontvangt: Lichaam van Christus", zo zei Augustinus het al (vgl. Paasprek 227). Trouwens, ook al zo'n tekst die je bij de communie kunt zingen, ditmaal uit de traditie van de Kerkvaders (vgl. hiervoor de bundel Hij leeft!). Zie hier dus de reden waarom we bij voorkeur zingend ter communie gaan, en waarom we zingen wat we zingen, d.w.z.: bij voorkeur bijbelse gezangen en gezangen uit de traditie van de Kerk (een traditie die zich natuurlijk ook vandaag nog uitbreidt met nieuwe teksten en gezangen... gelukkig maar!).

Het missaal biedt overigens ook nog de mogelijkheid om een gezang ná de communie te zingen (vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 86). In dat geval dient de eigenlijke communiezang niet te lang voort te duren. Voor een dergelijk gezang kun je dan vooral denken aan een eucharistisch gezang of een danklied (als 'dankzeg-

ging' na de communie).

Let wel op dat ook het koor en/of de muzikanten gelegenheid krijgen om nog ter communie te gaan. NB: zijn gaan dus bij voorkeur als laatsten ter communie. Dat laatste zorgt er bijna op natuurlijke wijze voor, dat er ook een moment van stilte na de communie plaatsvindt (iets waar het missaal ook nadrukkelijk op wijst - vgl. Algemeen Statuut van het Romeins Missaal, nr. 45).

SLOTBITEN

Slotzang

De kerkelijke documenten zwijgen bijna volledig over wat we wel een 'slotlied' plegen te noemen. Ook het missaal zelf spreekt er niet over. Toch valt er veel voor te zeggen om aan het einde van de eucharistieviering, na de zegen en wegzending, nog een lied te zingen. De inhoud van zo'n lied kan dan tweeledig zijn:

Dankzegging
Zending

Immers, naar goed gebruik blijven de gelovigen na de mis nog enige tijd bidden om de Heer te danken voor de gave van de Eucharistie die ze zojuist hebben ontvangen. Het missaal zelf reikt overigens verschillende gebeden van dankzegging aan (zie de teksten daartoe achterin het missaal).

Daarnaast geven ook de zegen en wegzending aanleiding tot zingen: een lied dat bidt om de kracht die we nodig hebben om "onze zending als christen te vervullen" en "het Evangelie te verkondigen" (vgl. de verschillende recente wegzendingsformules aan het einde van de Orde van de Mis).

LIJST MET AANBEVOLEN BRONNEN

Liturgische documenten, literatuur en artikelen

Tweede Vaticaans Concilie, Apostolische Constitutie *Sacrosanctum Concilium* (1963)
(in: Liturgische Documentatie deel 9, Nationale Raad voor Liturgie, Den Bosch 2012).

Congregatie voor de Riten, *Musica Sacram* (1967)
(in: *Liturgische Documentatie* deel 5, Nationale Raad voor Liturgie, Den Bosch 2008).

Congregatie voor de goddelijke Eredienst, *De voorbereiding en viering van het Paasfeest* (1988)
(in: *Liturgische Documentatie* deel 1 of deel 8, Nationale Raad voor Liturgie, Zeist 2002, resp. Den Bosch 2011).

Johannes Paulus II, Encycliek *Ecclesia de Eucharistia* (2003) (o.a. verkrijgbaar via SRKK, Utrecht).

Algemeen Statuut van het Romeins Missaal (2002)
(in: Liturgische Documentatie deel 3, Nationale Raad voor Liturgie, Den Bosch 2004).

Congregatie voor de goddelijke Eredienst en de Regeling van de Sacramenten, *Directorium voor volksvroomheid en liturgie* (in: *Liturgische Documentatie* deel 2, Nationale Raad voor de Liturgie, Zeist 2003).

Congregatie voor de goddelijke Eredienst en de Regeling van de Sacramenten, Instructie *Redemptionis Sacramentum* (2004) (in: *Liturgische documentatie* deel 3, Nationale Raad voor Liturgie, Den Bosch 2004).

J. Hermans, *De viering van de Eucharistie* (Brugge 1979).

Mgr. J. Lescauwae, *Het mysterie in de liturgie* (o.a. verkrijgbaar via boekwinkeltjes.nl).

Jozef kardinaal Ratzinger, *De Geest van de liturgie* (2000), (verkrijgbaar via de Vereniging voor Latijnse Liturgie).

Dr. Scott Hahn, *Het bruiloftsmaal van het Lam* (verkrijgbaar via Uitgeverij De Boog).

Brant Pitre, *Jezus en de Joodse wortels van de Eucharistie* (verkrijgbaar via Uitgeverij Betsaida).

Ruud Hoogenboom, *De missionaire parochie, de liturgische muziekkeuze en de kerkmusicus* (in: KDOV Blad, zomer 2024).

Bas en Cissy Suijkerbuijk, *Liturgie in de (missionaire) parochie. Een theorie in praktijk* (in: *Communio* 49 nr. 1 2024, p. 37-51).

Father James Mallon, 'Opbouwende muziek', in: *Als God renoveert*, Adveniat, 2019, p. 126 - 140.

Fr. Michael White, Tom Corcoran, 'Muziek is water', in: *Rebuilt*, Betsaida, 2019, p. 125 - 140.

Websites/Applicaties

- Getijdengebed app
- Missaal app
- Website NRL
- Website UPrayse!

- One Hope Project Academy (Verenigd Koninkrijk)
- Catholic Music Initiative (Verenigde Staten)
- Vigil Project (Verenigde Staten)

DE
MISSIONAIRE
PAROCHIE

Meer info:
www.missionaireparochie.nl